# razno
# Miscellaneous

## Časopis za kulturu u 21. stoljeću

*François Euvé**

Prije nego što prijeđemo na opća promišljanja o mjestu i ulozi časopisa za kulturu u europskim društvima (osvrtat ću se naravno na francusko društvo, no pretpostavljam da se suvremeno portugalsko društvo puno ne razlikuje), želio bih vam predstaviti časopis kojega sam urednik.

Časopis *Études* je mjesečnik (11 brojeva godišnje) koji postoji 170 godina. Osnovan je 1856. godine pod naslovom *Études de Théologie, de Philosophie et d'Histoire*. Teološka sastavnica bila je u početcima naglašena, sve do najkasnije 1910. godine, kada je osnovan tromjesečnik *Recherches de Science Religieuse*, koji je isključivo teološki.

Časopis su osnovali isusovci, i do današnjih je dana odgovornost francuskih isusovaca. Dugo je vremena bio povezan sa zajednicom čiji su članovi najviše doprinosili časopisu. No, tako nije u zadnjih dvadesetak godina. Danas je samo jedan isusovac u punom radnom odnosu u uredništvu. Nekolicina isusovaca i dalje rade kao savjetnici.

Suvremeno nakladništvo u Francuskoj ima nekoliko časopisa koji se mogu usporediti s časopisom *Études*. Najstariji je mjesečnik *La Revue des Deux Mondes* (osnovan 1829. godine), sa snažnom usmjerenosti na književnost. Najpoznatiji mjesečnik je *Esprit*. (*Études* i *Esprit* često se brkaju jer su ljudi skloni misliti da je potonji naslov prikladniji za časopis kojim rukovode svećenici…) Osnovao ga je 1932. godine personalistički filozof Emmanuel Mounier. Zadržao je taj personalistički smjer. Filozof Paul Ricoeur doprinosio je kroz mnoge godine, a sadašnji predsjednik republike bio je član uredničkoga odbora. Također je postojao časopis *Les Temps Modernes*, koji je utemeljio filozof Jean–Paul Sartre 1945. godine, ali je prestao izlaziti zbog pomanjkanja sredstava. Od preostalih mjesečnika mogli bismo također spomenuti *Futuribles*, kojemu je cilj bio razumijevanje svijeta koji tek dolazi.

Postoje i tromjesečnici poput *Commentaire*, koji naginje liberalnoj politici. Časopis *Le Débat*, koji su utemeljili filozof Marcel Gauchet i povjesničar Pierre Nora, prestao je izlaziti.

* François Euvé SJ, glavni urednik časopisa za suvremenu kulturu *Études*. Ovaj je članak prijevod predavanja koje je održano na godišnjem susretu urednika europskih isusovačkih časopisa za kulturu u Lisabonu od 21. do 24. svibnja 2026. godine.

Mogli bismo također spomenuti druge, specijaliziranije akademske časopise. Bilo ih je mnogo između 1950–ih i 1970–ih. Bilo je to vrijeme živahnih rasprava. Danas su tu ulogu preuzele mrežne publikacije koje se pojavljuju u neredovitim vremenskim razmacima. Članci se objavljuju "kako dolaze", ili dnevno ili manje često. Obično su kraći nego oni u tiskanim časopisima (današnji je trend objavljivati kraće članke nego u prošlosti). Među najbolje poznatim stranicama spomenuo bih *Le Grand Continent* (koji izlazi u engleskoj i španjolskoj verziji), *AOC*, *The Conversation* (francuska verzija), *Telos* i dr.

Dopustite da se vratim na časopis *Études*. Jedinstven je u francuskom nakladništvu. Možda nije najprisutniji u medijima, ali taj časopis ima najveću bazu pretplatnika. Možemo računati na vrlo odano čitateljstvo. Mnogi su pretplatnici povezani s isusovcima: bivši učenici isusovačkih škola i kapelanija. Još uvijek postoji isusovački "ekosustav". Broj pretplatnika omogućava nam da smo financijski neovisni.

Isusovačka povezanost je važna jer je znak pouzdanosti i otvorenosti. Vratit ću se na to.

Od čega se sastoji taj časopis?

Nudimo uglavnom osam velikih radova (opsega 10 do 12 stranica) sa širokim rasponom tema. Za razliku od drugih časopisa poput *Esprita*, izabrali smo ne imati jedinstvenu temu za svaki broj. Pretplatnici cijene raznolikost tema.

Članci su razvrstani u četiri kategorije: međunarodni poslovi, društvena pitanja (politika, ekonomija, bioetika i dr.) vjerska pitanja (kršćanstvo i druge religije) te kulturna pitanja (književnost, kinematografija i sl.). Svaki dio je dopunjen kolumnom jednoga autora.

Objavljujemo također recenzije umjetničkih izložbi, filmova i knjiga. Recenzije knjiga jedna su od jakih strana časopisa *Études*. Detaljnije su nego u drugim časopisima (četrdesetak mjesečno). Imamo sreću što za nas honorarno radi osoba koja prati nove publikacije, odabire one koje su vrijedne prikazivanja te pronađe odgovarajuće osobe koje će napisati recenzije. Rezultat je prilično opsežan pregled svega što je objavljeno, uključivši književnost, kao i filozofiju, povijest i religijska pitanja.

Teme obrađene u časopisu stoga su vrlo raznolike. Međutim, moguće ih je svrstati u nekoliko ključnih područja. Osobito se ističu sljedeće teme: stanje u svijetu, s obzirom na povratak ratu i konfliktima između glavnih sila; budućnost demokracije; ekologija i izazovi s kojima je suočena; fenomen migracije; antropološka pitanja (bioetika, rasprave o "rodu"); nove tehnologije (razvoj robotike i umjetne inteligencije), odnosi između religija, posebice islam — pitanje koje je u francuskom društvu danas vrlo prisutno.

Pristup određenim pitanjima oblikovan je kršćanskom tradicijom: briga za stvaranje u skladu s enciklikom *Laudato si'*, briga za one koji su isključeni iz društva te pomirba među ljudima i kulturama.

Spomenuo sam povezanost s isusovcima. U stvarnosti planiramo pojačati tu povezanost te ju učiniti jasnijom. Francuske sekularne okolnosti bile su predmet

rasprave. Trebamo li biti određeniji o svojem isusovačkom identitetu? Govorio sam ranije o ozbiljnosti i otvorenosti. Međutim, važno je biti precizniji.

U kršćanskom svijetu, moramo pokazivati da nas vjernost Evanđelju traži da vodimo računa o vremenitim stvarima, velikim pitanjima koja brinu čovječanstvo. Moto časopisa mogla bi biti izjava Pierrea Teilharda de Chardina: "Ništa nije prizemno onima koji znaju kako gledati." Odjek je glasovite Ignacijeve: "Vidjeti Boga u svim stvarima."

Tijekom prvoga sastanka s uredništvom naše sestrinske publikacije u Italiji *Civiltà Cattolica*, papa Franjo istaknuo je tri ključna pojma koja bi trebala odrediti isusovački časopis: dijalog, razlučivanje i granice. Prvi pojam ima za cilj njegovanje kulture susreta, udaljavanje od osamljivanja — iskušenja da govorimo samo s onima koji su nam slični ili su suglasni s nama. Kako kaže Papa: "Vaša glavna dužnost nije graditi zidove, nego graditi mostove." Dijalog "uvijek omogućava približavanje istini". Druga osoba, čak i protivnik, ima nešto za ponuditi mi. To zahtijeva suosjećajno slušanje suvremenoga svijeta, izbjegavajući pritom ishitrene prosudbe (sekularizacija, bezbožni svijet).

Razlučivanje uključuje tumačenje stvarnosti u svjetlu Evanđelja. Bog djeluje u kulturi, pa i u najsvjetovnijim okolnostima, kako rekoh. Razlučivanje zahtijeva duhovnu perspektivu, no prvenstveno temeljito razumijevanje situacija.

Što se tiče granica, to je tradicionalna domena isusovaca, kako su govorili Pavao VI. i Benedikt XVI. U prošlosti su granice uglavnom bile geografske. Danas možemo također razmišljati o digitalnim granicama. U današnjem svijetu granice se obično pojačavaju. Lakše je podizati zidove, nego graditi mostove. Društvene mreže zarobljavaju svoje korisnike u zatvorene zajednice, koje međusobno komuniciraju samo da bi se jedna drugoj suprotstavile. U društvu nastaju geta i nejednakost raste. Stajati na granici znači pružati ruku drugima, otvarati svoja vrata.

Kao odraz toga, uvodimo u novi format tri nova tematska područja: *Perspektive iz inozemstva*, *Razlučivanje* i *Disputatio* ("Rasprava"). Prvi će dio sadržati priloge od isusovaca koji žive izvan Francuske. Na nekoliko stranica, oni će otvoriti naše umove svojim iskustvima. *Razlučivanje* će ponuditi alate za pomoć u donošenju teških odluka. To je isusovački način djelovanja, koji je osjetljiv na složenost svijeta. Konačno, *Disputatio* ima za cilj promicati kulturu dijaloga i rasprave između dvije krajnosti: sigurnosti i relativizma. Nekada je bila u širokoj uporabi na starim isusovačkim kolegijima, a vraća se u modu u nekim školama. Načelo *disputatio* (što se čini donekle kao akademska vježba) sastoji se od pristanka na stajalište koje osoba ne podržava, slušanja argumenata protivnika te ponavljanja tih argumenta prije izlaganja svojega stajališta.

Netko bi mogao dovesti u pitanje vjerske značajke časopisa koji se ne bavi isključivo duhovnim ili religijskim temama.

U prošlosti smo bili diskretniji u svezi s pitanjima na toj razini. Danas, međutim, postoji sve veći interes za duhovna pitanja u francuskom društvu, pogotovo među mladima. Velike rasprave mogu biti obogaćene samo doprinosima religijskih tradicija.

Nema sumnje da još uvijek živimo — i tako će biti još dugo vremena — u sekulariziranim društvima. Kršćanstvo više nije glavno mjerilo društvenoga života. Prakticiranje vjere postalo je obilježje manjine. Svakako, u Francuskoj primjećujemo spektakularan porast zahtjeva za krštenje odraslih, ali to je i dalje rubno. Svjedočimo dubokoj promjeni statusa kršćanstva u našim društvima.

Osobito sam zadivljen rastućim zanimanjem intelektualaca za doprinos kršćanske tradicije društvenomu životu. Zanimljiva promišljanja moguće je pronaći u najnovijim radovima Jürgena Habermasa. Za sociologa Hartmuta Rosu, u društvu koje je iscrpljeno i koje "očajnički traži alternativne oblike povezivanja sa svijetom", Crkve "posjeduju narative, kognitivne rezerve, prakse i prostore u kojima srce može učiti osluškivati, i možda to isto iskusiti." Nekolicina znamenitih francuskih filozofa, poput Michela Serresa i Brune Latoura, uključili su kršćanstvo u svoja promišljanja o suvremenom svijetu. Drugi je primjer Jean–Marc Ferry, koji govori o "svjetlima religije". Za filozofa Françoisa Julliena, koji sebe smatra ateistom, "kršćanski su resursi golemi". Stoga postoji očekivanje od kršćanske tradicije — ne samo kao "dodatak duše", nego kao "izvor" za promišljanje i preoblikovanje sadašnjega svijeta.

Imaju li časopisi budućnost? Zanemarit ću najprije pitanje oblika (tiskani ili elektronički). Kompleksnost današnjega svijeta čini promišljanje sve potrebnijim. Nije slučajno da mnoge novine i časopisi imaju rubriku "Ideje" koja nudi razmišljanja koja nadilaze puko informiranje. Raste potreba za razumijevanjem onoga što nam se događa, bilo na međunarodnom planu ("kaos" u svijetu) ili u vlastitim društvima. Potrebno nam je odmaknuti se od zamršenosti svijeta.

Za razliku od specijaliziranoga časopisa, časopis općega interesa po svojoj definiciji obrađuje sve predmete. Na taj način pokazujemo da je "sve povezano." Primjerice, postoji snažna povezanost između razvoja novih tehnologija (umjetna inteligencija) i evolucije ljudskih odnosa.

Mnogi ljudi traže uravnotežena razmatranja. Društvene mreže povećavaju polarizaciju. Binarna je vizija svijeta privlačnija nego nijansirana jer je jednostavnija i više potiče na akciju. Lakše je orijentirati se kada je jasno gdje leži dobro a gdje zlo. Nadalje, ekstremna mišljenja privlače veću pozornost. Polarizacijom upravljaju mediji. Kad čitamo novine ili gledamo televiziju, prirodno je da nas više privlače katastrofe ili konflikti nego pozitivne situacije. Srećom, mnogi su ljudi toga svjesni, pa traže nijansirana izvješća.

Dodatno postoji još fenomen "post–istine", koja bi mogla biti prikladnije nazivana "subjektivnom istinom". Danas je velik naglasak stavljen na "osjećaje". Društvene mreže osnažile su i proširile taj fenomen jer svatko može slobodno izraziti svoju percepciju svijeta. Međutim, sve to ide na štetu činjenične istine. Činjenice su manje važne od uvjerljive moći uvjerenjâ. Emocije postaju kriterij. "Kad se stvarnosti pojedinaca razilaze, kada činjenice više ne postoje, kada su to samo promišljanja interpretacije, tada javna rasprava postaje nemogućom" (Joux, 40). Rasprava o migracijama je najbolji promjer za to: politička rasprava — pogotovo među populistima — rijetko razmatra objektivne činjenice, nego je

naklonjena tomu što ljudi spontano osjećaju o pitanju dolaska stranaca. Misija časopisa, kao i tiskovina općenito, trebala bi biti vraćanje činjenične istine.

Društvene mreže promijenile su okruženje, jer svatko sada može proizvesti informaciju. Može nam se učiniti kao demokratski napredak: svatko ima sredstvo kojim može postati aktivan sudionik, a ne pasivan slušatelj. Međutim, to je također opasno. Informacija koja postiže najveći uspjeh ona je koja se podudara s predrasudama ili izaziva emociju. Na društvenim mrežama važan je uspjeh (lajkovi). Uspjeh nije uvijek istoznačan s istinom.

Pojavljuje se također pitanje oblika. Treba li zadržati tiskane publikacije (s obzirom na to da je papir sve skuplji)? Kao što je rečeno, nekolicina časopisa odlučilo se je za isključivo mrežno objavljivanje, bez tiskanoga izdanja.

Čini se da je situacija jasnija kod dnevnih novina. Internet dopušta širenje informacija u stvarnom vremenu. Međutim, stvari su drukčije kada je riječ o refleksiji. Za razliku od dnevnih novina, časopisi nisu namijenjeni širenju informacija, nego kao pomoć za razmišljanje. Vrijeme publikacije se dodaje vremenu pisanja te dopušta odmak. Događanja prebrzo slijede jedno za drugim. Potrebno je vrijeme za analizu. Čitanje tiskanoga teksta potiče na odvajanje potrebnoga vremena. Anketa naših pretplatnika svih generacija razotkrila je navezanost na tiskovine — čak među onima koji su "umreženi" (primjerice, jedan pretplatnik rekao je da počinje čitati članak na mobitelu te, ako je zainteresiran, sjedne i otvori tiskani časopis.)

Postavlja se i pitanje slobodnoga pristupa. Nekoliko platformi koje nude razmišljanja o aktualnim događajima (*The Conversation*, *Telos*, *Le Grand Continent* barem djelomice) dostupne su u slobodnom pristupu. Jasno je da kvaliteta ima svoju cijenu. Slobodan pristup obično podrazumijeva vanjsko financiranje. Sretni smo što imamo pretplatnike koji su voljni nastaviti podržavati časopis, pa čak i dodatno nam pomagati.

Treba li časopis zauzeti stav? Potrebno je razlikovati donošenje činjenica od zauzimanja stajališta. Nije moguće zadovoljiti se neutralnim prikazom koji odbija angažman. Ipak, kada smo suočeni sa složenim problemima, važno je predstaviti različite stavove, pod uvjetom da su obranjivi. Štoviše, to je načelo *disputatio*.

Mogao bih kao primjer navesti raspravu koju smo organizirali o osjetljivom pitanju o kojem je raspravljano u Parlamentu, o produljivanju zakonskoga vremenskoga ograničenja za pobačaj. U prosincu 2020. Nacionalni etički odbor podržao je produljivanje ograničenja s dvanaest na četrnaest tjedana trudnoće. To je potaknulo raspravu unutar odbora: katolička predstavnica Dominique Quinio glasovala je protiv, a protestantska predstavnica Marion Muller–Colard podržala je. Pozvali smo ih na raspravu s autoricom izvješća, ginekologinjom koja je podržala prijedlog. Rezultat je bila argumentirana rasprava u kojoj su se različite strane imale priliku predstaviti.

Uvodnici omogućuju zauzimanje stavova. Drugi je primjer rasprava o "braku za sve", koja je zaokupljala pozornost javnosti 2012. i 2013. godine. Kada sam

stigao u *Études*, objavili smo nekoliko članaka koji nude razne perspektive. Međutim, važno je bilo što časopis nije ostao neutralan.

Sve to pokazuje da časopis za kulturu, unatoč svim poteškoćama, osobito ekonomskim, ima nezamjenljivu ulogu u suvremenim društvima. To jednako vrijedi i za kršćanski časopis.